

РЕЦЕНЗІЯ

Рецензента Котвяковського Юрія Олександровича,

кандидата юридичних наук, доцента, виконуючого обов'язки завідувача

кафедри правосуддя та філософії,

на дисертацію **Аліси Вікторівни Кожевнікової**

**«Електронні технології у цивільному та виконавчому процесі в умовах
сталого розвитку»,**

що подана на здобуття ступеня доктора філософії

в галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»

Актуальність теми дисертації. Сучасну епоху не даремно називають інформаційною чи цифровою. Діджиталізація процесів та цифрова трансформація правосуддя та виконавчого провадження вже торкається кожного громадянина, не обмежуючись виключно використанням електронних технологій.

Правове регулювання цифровізації правосуддя та примусового виконання судових рішень і рішень інших органів також потребує постійного вдосконалення, зумовленого як значним зростанням ролі інформаційних технологій при розгляді цивільної справи та примусовому виконанні судового рішення, так і розвитком науково-технічного прогресу та появою нових електронних сервісів та без даних.

Не можна не помітити й постійну увагу законодавця до встановлення та вдосконалення як у цивільному судочинстві, так і у виконавчому процесі тих чи інших питань, пов'язаних із вищезазначеними правовідносинами та активної законотворчості у цьому напрямі, зокрема з питань цифровізації виконавчого провадження.

На науковому рівні увага до зазначеної проблематики, у тому числі на дисертаційному рівні, спостерігається впродовж декількох останніх років, що пояснюється, зокрема, складністю адаптації понятійного апарату

інформаційно-технологічного та безпекового характеру у цивільному процесуальному законодавстві та законодавстві про виконавче провадження.

Про актуальність та практичні значущість обраної теми свідчить постійне розширення застосування електронних технологій у судовій та виконавчій практиці, адже, беззаперечно, дисертаційне дослідження має суттєве значення для вирішення проблемних питань правозастосування.

На даний час повний запуск усіх модулів та підсистем Єдиної судової інформаційно-комунікаційної системи так і не здійснений, цей процес відтермінований, що свідчить про необхідність продовження наукових досліджень у цій сфері.

Потребують подальшого удосконалення та розширення функціонали Єдиного реєстру боржників, а про недостатню ефективність Автоматизованого арешту коштів боржників, що й досі не наділений функціоналом автоматизованого списання коштів боржника, свідчать вражаючі статистичні показники кількості боржників за виконавчими документами про стягнення боргів тощо.

Все вищезазначене свідчить про актуальність та важливість дисертаційної роботи Кожевнікової Аліси Вікторівни.

Зв'язок з науковою тематикою. Тема дисертаційного дослідження повністю узгоджується зі Стратегією розвитку Сумського національного аграрного університету на 2021-2025 р.р. та передбачає досягнення цілей Сталого розвитку ООН, враховує Стратегію розвитку інформаційного суспільства в Україні, схвалену розпорядженням Кабінету Міністрів України від 15.05.2013 року № 386-р, Концепцію побудови Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи, затвердженої Наказом ДСА України № 168 від 13 квітня 2018 р.; Концепцію розвитку штучного інтелекту в Україні, схвалену Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 02.12.2020 № 1556-р. та повністю узгоджується з Указом Президента України «Про Стратегію розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021-2023 роки» від 11.06.2021 № 231/2021.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій. Під час виконання дисертаційної роботи відповідно до мети і завдань було застосовано філософські, загальнонаукові й спеціально-правові методи дослідження. Зокрема, авторкою використано діалектичний (підрозділ 1.3, розділи 2, 3), системний (підрозділ 1.3), формально-юридичний (підрозділ 1.2), логіко-аналітичний (розділ 4), компаративістичний (підрозділ 1.1.) методи, а також метод аналізу (підрозділ 1.3), метод теоретико-правового моделювання (розділ 2, 3), метод правового експерименту (підрозділ 4.2). Застосування різноманітних методів і прийомів у їх комплексному взаємозв'язку дозволило досягти мети й завдань дисертаційного дослідження, сформулювати обґрунтовані й практично значущі висновки.

Дисертанткою досліджено великий обсяг наукових і нормативних джерел (285), зокрема наукові праці вітчизняних та зарубіжних вчених-процесуалістів, а також практика Європейського суду з прав людини, загальних судів першої та апеляційної інстанцій, Верховного Суду, Великої Палати Верховного Суду тощо.

Автором враховано новітні тенденції розвитку вітчизняного цивільного процесуального законодавства та законодавства про виконавче провадження, а також проаналізовано значний обсяг положень національного законодавства та законодавства інших країн.

Сформульовані науково-теоретичні положення нерідко оцінюються автором з позицій можливості їх практичного застосування, у зв'язку з чим у роботі використана велика кількість прикладів з судової та виконавчої практики.

Достовірність і новизна наукових положень, висновків і рекомендацій. Наукова новизна дисертаційного дослідження зумовлена, насамперед, тим, що дисертація є першим у вітчизняній науці спеціальним комплексним дослідженням теоретичних та практичних проблем застосування електронних технологій у цивільному та виконавчому процесі в умовах

сталого розвитку та з урахуванням оновленого цивільного процесуального законодавства та законодавства про виконавче провадження.

У дисертації вперше обгрунтовано низку вагомих положень, понять і висновків, пов'язаних із застосуванням електронних технологій у цивільному та виконавчому процесі.

Дисертантка справедливо стверджує, що сучасні електронні технології у цивільному та виконавчому процесі спрямовані на забезпечення у найближчій перспективі переходу до безпаперової комунікації учасників процесу із судами та органами та особами, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів, а також дозволять скоротити до мінімально можливої фізичну присутність громадян у судах, у органах державної виконавчої служби, приватних виконавців.

На підставі аналізу законодавчих актів досліджено розвиток законодавчої бази у сфері електронних технологій у цивільному та виконавчому процесі, в результаті чого з'ясовано еволюціонування науково-технічного та інноваційного розвитку у період їхньої технологічної модернізації.

У дисертаційному дослідженні застосовано комплексний підхід, за якого дисертанткою розглянуто особливості застосування електронних технологій у розрізі двох складових науки цивілістичного процесу - у цивільному процесі та виконавчому процесі, що заслуговує схвалення.

Дійсно, генетична пов'язаність цивільного та виконавчого процесів прослідковується в ході реалізації особою права на судовий захист, де має відбутися й фактичне відновлення порушеного права, що потребує примусового виконання судового рішення органами та особами, визначеними законодавством про виконавче провадження, при цьому важливим є бачення, яким чином проявляються електронні технології спочатку у цивільному судочинстві та надалі - при примусовому виконання судового рішення.

Дисертанткою застосовано авторський підхід, за якого запропоновано розглядати цілісний процес впровадження електронних технологій у

цивільний та виконавчий процес послідовно у декілька етапів. Зокрема, перший етап полягає в удосконаленні електронних технологій у цивільному та виконавчому процесі, другий етап характеризується зміною консервативної цивільної процесуальної форми цивільного судочинства та його процедур, третій етап передбачає встановлення зворотнього зв'язку - використання електронних технологій як інструменту вчинення процесуальних дій судом та виконавцем та інтеграцію електронних технологій у цивільний та виконавчий процес.

У даному контексті уявляється доволі складним прогнозування подальших змін цивільного процесуального законодавства щодо електронних технологій, що впливатиме й на ступінь інтеграції цих технологій у процесуальну діяльність судів та виконавців.

Авторкою досліджено формування та розвиток Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи у цивільному судочинстві України, її структуру та окреслено орієнтири подальшого розвитку її функціоналів та підсистем. В роботі відзначається сутність електронних технологій у цивільному та виконавчому процесі, що представляють собою весь спектр можливих засобів, пов'язаних із поданням документів до суду, повідомлення учасників цивільного судочинства, дистанційної участі у розгляді справи як у суді першої інстанції, так і у разі оскарження судового акту та процесу примусового виконання судового рішення, з чим слід погодитись.

У дослідженні проаналізовано втілення ідеї «електронного суду» в українське процесуальне законодавство шляхом нормативного закріплення положень щодо Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи України. Запропоновано внести зміни до ЦПК України з метою удосконалення правового регулювання Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи для врегулювання певних проблем, пов'язаних з несумлінним та суспільно небезпечним використанням інформації, що впливає на інформаційну безпеку під час здійснення правосуддя.

Досліджено проблемні питання фіксування судового засідання та його проведення в режимі відеоконференції в умовах введення в країні карантинних заходів в результаті поширення коронавірусної хвороби та в умовах воєнного стану, що обґрунтовано судовою практикою, що є доволі актуальним для подальшого правозастосування, а також досліджено особливості функціонування Автоматизованої системи виконавчого провадження в умовах режиму воєнного стану, запровадженого в Україні з 22 лютого 2022 року.

З метою удосконалення системи пошуку майна боржника дисертанткою запропоновано закріпити у законодавстві про виконавче провадження положення щодо формування та створення виконавцем профіля боржника у кожному виконавчому провадженні, зокрема відомості про місце роботи та адресу, соціальний статус, посвідчення водія, страховку, дозвільні документи, закордонний паспорт та відомості про перетин кордону, інформація про кредитні історії, інформація із спадкового реєстру.

Така пропозиція виглядає доволі слушною та спрямована на узагальнення даних щодо майна боржника, що дозволить державному або приватному виконавцю, володіючи інформацією про боржника, скоротити час для пошуку майна боржника, на яке можна звернути стягнення у виконавчому провадженні.

Значну увагу приділено одному із найбільш відомих не лише правничій спільноті, але й широкому загалу, електронних реєстрів – Єдиному реєстру боржників, перебування в якому тягне за собою цілу низку правових наслідків для боржника за виконавчим провадженням.

Актуальним є проведений у дисертації порівняльно-правовий аналіз зарубіжного досвіду правового регулювання електронних технологій у цивільному та виконавчому процесі, на підставі чого аргументовано доцільність впровадження в Україні сучасних технологій, таких як штучний інтелект та блокчейн, розвиток яких останнім часом набуває обертів.

Аргументовано необхідність за допомогою даної технології вирішувати завдання з автоматизованого введення та обробки інформації при здійсненні діловодства суду, опрацювання вхідних документів, що надходять до суду з метою виявлення їх невідповідності вимогам процесуального законодавства, ідентифікації особи та повноважень для участі в судовому розгляді.

Наведене свідчить про достатній рівень наукової унікальності дисертаційного дослідження.

Практична та теоретична значущість одержаних результатів наукового дослідження.

Теоретичне і практичне значення одержаних результатів виявляється у тому, що викладені у дисертаційній роботі положення в подальшому можуть бути використані у науково-дослідній роботі для подальших теоретичних досліджень у сфері електронних технологій у цивільному та виконавчому процесі, у правотворчій діяльності - для підготовки проектів законів про внесення змін та доповнень до актів чинного цивільного процесуального законодавства, законодавства про виконавче провадження, у діяльності судів та виконавців.

Положення дисертації можуть застосовуватися під час викладання курсів «Цивільний процес», «Електронний суд», «Виконавче провадження».

Повнота викладу наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації та в опублікованих працях. Рецензент засвідчує, що дисертація Кожевнікової А.В. є самостійною завершеною науковою роботою, першим комплексним дослідженням електронних технологій у цивільному та виконавчому процесі в умовах сталого розвитку. Сформульовані в дисертації теоретичні положення, узагальнення, висновки, рекомендації, пропозиції щодо удосконалення законодавства в межах досліджуваної теми обґрунтовані на підставі особистих досліджень, професійного досвіду у системі судоустрою України, у результаті опрацювання й аналізу наукових, нормативних і статистичних джерел.

Більшість питань, що висвітлюються у роботі, підіймаються вперше, інші розглянуті з нових підходом до правових позицій, вирішення окремих спірних питань отримало у роботі додаткове обґрунтування.

Використані ідеї, результати і тексти інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

Проведений аналіз звіту перевірки на плагіат на наявність текстових запозичень (програма Strike plagiarism), дає можливість стверджувати, що дисертаційна робота Кожевнікової Аліси Вікторівни на тему «Електронні технології у цивільному та виконавчому процесі в умовах сталого розвитку» є результатом самостійних досліджень здобувача і не містить елементів плагіату та запозичень згідно Постанови КМУ від 12.01.2022р. № 44 п. 9.

Основні положення та результати дисертації викладено в 7 публікаціях, з яких 4 наукових видань України (категорія Б), 1 стаття у виданні, що індексується міжнародній наукометричній базі даних Web of science, 1 стаття у періодичному науковому виданні інших держав, які входять до ОЕСР та/або Європейського Союзу, 1 стаття – у іншому електронному науковому виданні та 10 тез на науково-практичних заходах.

Отже, результати дисертаційного дослідження належним чином апробовані на всеукраїнських та міжнародних наукових заходах.

Структура й обсяг дисертації зумовлені метою, завданнями і предметом дослідження та мають логічну побудову. Робота складається з двох анотацій (українською та англійською мовами), вступу, чотирьох розділів, що включають 12 підрозділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг дисертації становить 227 сторінки, з них 181 сторінки основного тексту, список використаних джерел (285) найменувань – 34 сторінки, додатки – 12 сторінок.

Дискусійні положення та зауваження до дисертації.

Відмічаючи загальну обґрунтованість, достовірність результатів дисертаційного дослідження Кожевнікової Аліси Вікторівни на тему: «Електронні технології у цивільному та виконавчому процесі в умовах сталого

розвитку», слід вказати на наявність окремих дискусійних положень результатів дослідження:

1. Дисертаційна робота, що висувається на захист, була б більш повною за умови дослідження ще одного із реєстрів, який використовується у виконавчому провадженні – системи «Сетам», функціоналами якої здійснюється реалізація арештованого майна боржника. Зазначеному електронному реєстру у дисертації приділено недостатньо уваги, хоча він суттєво впливає на ефективність примусового виконання виконавчих документів при зверненні стягнення на майно, що має значну вартість - нерухоме майно, земельні ділянки, транспортні засоби тощо, що суттєво впливає й на забезпечення процесуальних гарантій прав боржника у виконавчому провадженні.

2. Вважаю надмірно великим реферативний огляд правового регулювання досвіду електронних технологій у цивільному судочинстві та виконавчому провадженні інших країн (підрозділ 4.1. дисертації).

3. У одному із пунктів наукової новизни дисертаційного дослідження йдеться про системну модель електронних технологій у цивільному та виконавчому процесах, що розглядається дисертанткою у трьох вимірах: 1) процесуально-правовому, 2) технологічному, 3) безпековому. Втім, аналіз тексту дисертаційного дослідження свідчить про вибірковість при розкритті зазначених вимірів автором, що потребує додаткового обґрунтування. Хотілося б почути думку дисертантки з цього питання. Заслуговує додаткового обговорення пропозиція авторки щодо створення Єдиної підсистеми документообігу ЄСІТС, підключення функціоналу Київського апеляційного суду до ЄСІТС, що можливо вирішить поєднання всіх судових програм документообігу в Єдину підсистему документообігу судів України.

Проте висловлені зауваження не впливають на загальну позитивну оцінку роботи Кожевнікової Аліси Вікторівни та носять дискусійний характер.

Загальна оцінка дисертаційної роботи та її відповідність встановленим вимогам.

Разом з цим, у представленому дослідженні вирішується наукова проблема, зазначена у вступі роботи, що має важливе значення для подальшого розвитку цивільного та виконавчого процесів. Наукові результати та положення, отримані автором особисто, є цілісними, взаємопов'язаними та у взаємозв'язку дозволяють досягти мету дисертаційного дослідження.

Дисертаційна робота Кожевнікової Аліси Вікторівни на тему «Електронні технології у цивільному та виконавчому процесі в умовах сталого розвитку», яка подана до захисту у спеціалізовану вчену раду на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право», за своїми актуальністю, науково-теоретичним рівнем, основними результатами обґрунтованості, основними положеннями і результатами опублікованими у фахових виданнях, новизною постановки та практичним значення, відповідає вимогам наказу МОН України № 40 від 12 січня 2017 р. «Про затвердження вимог до оформлення дисертації» та Постанові Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» із змінами, внесеними згідно з Постановою КМ № 341 від 21.03.2022 р., а авторка дисертації Аліса Вікторівна Кожевнікова заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

Рецензент:

кандидат юридичних наук, доцент,

в.о. завідувача кафедри правосуддя та філософії

Сумського національного

аграрного університету

Юрій КОТВЯКОВСЬКИЙ

